

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ЯК СПОСІБ РОЗКРИТТЯ СУТНОСТІ ХУДОЖНІХ ОБРАЗІВ

ДЯЧУК Н. В.

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри англійської мови

Житомирський державний університет імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

КРИВОРУЧКО Т. В.

кандидат філологічних наук, доцент

кафедри англійської мови

Житомирський державний університет імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

СВИРИДЮК Т. В.

кандидат філологічних наук,

асистент кафедри іноземних мов економічного факультету

Київський національний університет

м. Київ, Україна

Проблемі створення психологічного портрета та його місцю в структурі художнього тексту приділено багато уваги з боку лінгвістів і літературознавців. На даний час більшість дослідників вважають, що психологічний портрет – це складова частина художнього образу, який є сукупністю кількох портретів персонажа. Згідно дослідженням, психологічний портрет літературного героя складається не лише з опису зовнішнього вигляду героя (міміки, рис обличчя, манера одягатися, жести), а й з опису поведінки героя в різних життєвих ситуаціях, його роздумів, емоцій і переживань [1, с. 7; 2, с. 67-69].

Об'єктом дослідження є психологічний портрет у художньому дискурсі.
Предметом дослідження є лінгвостилістичні засоби створення психологічного портрету.

Матеріалом дослідження було обрано художній текст Джона Стейнбека «Про мишей і людей» мовою оригіналу. Під час проведення дослідження було використано різні **методи**. При виконанні першого науково-пошукового етапу був підібраний список літературних джерел за темою наукового дослідження та проведена добірка теоретичних джерел. Під час підготовчого етапу, було відібрано й узгоджено приклади характеристик психологічного портрету персонажів. На третьому (аналітичному) етапі було проведено систематизацію матеріалу.

Метою дослідження є вивчення лінгвостилістичних засобів, які сприяють створенню психологічного портрета персонажів у повісті Джона Стейнбека «Про мишей і людей». Для досягнення поставленої мети окреслено такі **завдання**:

1. Пояснити значення психологічного портрету як різновиду опису в художній літературі.
2. З'ясувати якими є лінгвостилістичні засоби створення психологічного портрету персонажа.
3. Охарактеризувати психологічні портрети героїв на основі повісті Джона Стейнбека «Про мишей і людей».

Опис зовнішності стає ключовим для повноцінного функціонування текстів художнього спрямування. Портрет художнього персонажа вивчається найчастіше через призму внутрішніх переживань героя. Внутрішній світ персонажа стає підґрунтям для ідейного змісту [1, с. 12]. Проблематика портрета головного героя слугує каталізатором розвитку творчих процесів, оскільки неодмінно пов'язана з найпотемнішими спостереженнями та значущими висновками. Найпоширенішим значенням портрету героя є вербальне посилення на зовнішні риси художнього індивіда, типу особистості, фігури, одягу і т.д. Портретний опис є мовним втіленням образу героя у

художньому тексті, у якому зазначена авторська оцінка й сприйняття характеру і дій персонажа [3, с. 21].

Найбільш винятковим у відношенні складності літературної портретизації визнано психологічний портрет героя, який зазвичай окреслює головні пріоритети внутрішнього світу та внутрішніх переживань художнього персонажа [1, с. 14]. Психологічний портрет нерозривно пов'язаний з емоційними станами героя, що містить у собі інформацію про людські почуття, настрої та світогляд.

Лінгвостилістичні засоби є важливим компонентом при створенні психологічного портрету героя [4, с. 3]. Виразність мовлення та яскравість при використанні висловлювань може бути досягнута не тільки за допомогою експресивно-стилістичних й оцінювально-стилістичних компонентів, а й при використанні словосполучень у переносному значенні. Психологічний портрет створюють епітет, метафора, метонімія, гіпербола та інші. Вони застосовуються для розкриття сутності героїв, їх внутрішнього світу та думок [5, с. 78].

Одним з головних прийомів для осмислення об'єктів дійсності, створення нових значень і втілення задуму художнього образу є метафора. Для характеристики внутрішнього й психологічного стану людей використовуються образи з зовнішнього світу. Як передає ці образи письменник чи поет в своїх художніх творах – це питання професіоналізму і таланту творчих людей. Здатність розгледіти метафору і використовувати її в тексті дає автору невичерпні можливості у створенні художніх образів, у створенні індивідуального стилю та власного бачення картини світу.

При використанні порівняння, як стилістичного прийому, виникає зоровий образ при взаємодії двох експліцитно виражених значень. Порівняння є менш сильним засобом створення чіткої візуальної картини, ніж метафора. З іншого боку, порівняння характеризується наявністю так званих шкал подібності, що забезпечують можливість посилення або ослаблення ознаки порівняння шляхом заміни порівняльних слів. Характерна риса порівняння

полягає в тому, що воно може експліцитно підкреслювати окремі аспекти, якості, ознаки характеристики об'єкта [6, с. 324].

Епітет – досить часто вживаний мовний засіб. В епітеті буттєва стихія знаходить свої завершені форми і фарби, отримуючи їх в результаті когнітивної, естетично опосередкованої діяльності особистості. Епітет з'являється внаслідок пошукового відображення об'єкта суб'єктом в процесі його моделюючої діяльності [6, с. 123]. У сфері семантики епітет традиційно розглядається як атрибут (образне порівняння імені), який не просто характеризує об'єкт з будь-якого боку, а виражає його властивості, пропущені крізь концептуально-емоційне та стилістичне бачення автора. Епітет як атрибутивне слово не тільки несе якусь інформацію про об'єкт, його властивості та ставлення до нього мовця, а й є знаком завершення певного етапу відображення навколишнього світу і включення виділеного об'єкта в певну концептуальну й емоційно-оцінну систему людини. В епітеті особистість виражається як суб'єкт творчої діяльності, спрямованої на пізнання об'єкта, його кваліфікацію й оцінку з точки зору естетичних принципів, а також діяльності, спрямованої на вираження отриманих спостережень мовними засобами та їх передачу адресату.

Щоб охарактеризувати предмет або явище використовують не тільки асоціації та подібності до інших предметів чи явищ, а й різкий контраст, щоб підкреслити протиставлення. Це називають антитезою. Антитеза не лише протиставляє поняття, а й наголошує на парадоксальності порівняння, додаванню об'єкту контрастних властивостей [6, с. 37].

Метонімія створює і підсилює відчутні візуально уявлення, вона характеризує явище непрямим способом. Якщо порівняння включає в себе багато супутніх ознак, то метонімія виокремлює основну ознаку для певної ситуації. Метонімія вводиться в контекст як ємний за своєю семантикою знак, створюваний не тільки в лексичних цілях, але і для забезпечення зв'язності елементів тексту, моделювання компонентів сенсу, семантичної компресії.

Метонімія може виступати як засіб відображення реальності, як засіб організації знання, і як засіб символічного визначення дійсності [6, с. 204].

У створенні психологічного портрету героя важливу роль відіграє гіпербола, яка використовується для явного і навмисного перебільшення, посилює виразність і підкреслює висловлену думку [6, с. 84]. Якщо автор хоче «підняти» свого героя над іншими з метою виділення його особливих якостей, то гіпербола підходить якнайкраще.

Також досить часто в художній літературі зустрічаються сінсемантичні слова: артиклі, прийменники, локально-темпоральні прислівники, займенники. Вони є не просто необхідним елементом побудови граматично зазначеної фрази, а й виступають в якості носіїв додаткової інформації. Займенники включаються в здійснення авторського задуму і несуть додаткову інформацію. У створенні додаткового змісту тексту бере участь група прийменників, прийменникових і просторових прислівників. За допомогою їх концентрації досягається враження динамізму події, яка відбувається. Напрямок, спосіб, темп розгортання подій передаються не через назву відповідних дій і об'єктів, а через скупчення сінсемантичних слів.

У художньому творі «Про мишей і людей» Джон Стейнбек витончено й водночас гостро зобразив нездійсненність мрії звичайної людини. Психологічний портрет головних героїв (Ленні і Джорджа) свідчить про неспроможність людини в боротьбі з суспільством. На самому початку повісті надається опис природи, місцевості, який ніби готує нас до появи головних героїв. У ньому розкривається захват героїв їх міркуваннями про нову роботу, і у подальшому про купівлю власної землі: *A few miles south of Soledad, the Salinas River drops in close to the hillside bank and runs deep and green. The water is warm too, for it has slipped twinkling over the yellow sands in the sunlight before reaching the narrow pool. On one side of the river the golden foothill slopes curve up to the strong and rocky Gabilan Mountains, but on the valley side the water is lined with trees — willows fresh and green with every spring, carrying in their lower leaf junctures the debris of the winter's flooding; and sycamores with mottled, white,*

recumbent limbs and branches that arch over the pool. On the sandy bank under the trees the leaves lie deep and so crisp that a lizard makes a great skittering if he runs among them. Rabbits come out of the brush to sit on the sand in the evening, and the damp flats are covered with the night tracks of 'coons, and with the spreadpads of dogs from the ranches, and with the split-wedge tracks of deer that come to drink in the dark [7, с. 1].

Загальна атмосфера справляє враження комфорту й безпеки. Персоніфікацію *strong and rocky Gabilan Mountains* вжито, щоб підкреслити величність пейзажу та зобразити натхненність Ленні й Джорджа їх задумами. Опис кроликів представляє наївні мрії Ленні про володіння землею під час великої депресії 1930-х років. Ленні постійно говорить про вирощування кроликів на ранчо, яке він і Джордж сподіваються мати, напр., *An' have rabbits. Go on, George! Tell about what we're gonna have in the garden and about the rabbits in the cages* [7, с. 14].

Стейнбек використовує поетичну мову, щоб побудувати образи ферми. Стилiстично, замість коротких фраз, він використовує довгі речення, які мають повільне і мляве почуття. Гарний, ідеалізований пейзаж є фоном для відносин між Джорджем, Ленні та іншими працівниками на фермі. Мова, яку він використовує при описі ферми різко контрастує з грубим діалогом між робітниками. Стейнбек намагається створити цей контраст між фоном і взаємодією персонажів, щоб підкреслити нерівність, яка існує на фермі. Завдяки його опису *golden foothill slopes* [7, с. 1], річка, яка *runs deep and green* [7, с.1] і *sycamores with mottled, white, recumbent limbs* [7, с. 1], Стейнбек показує природну красу пейзажу. На відміну від цього, у діалозі між Ленні і Джорджем присутні лайливі слова. Наприклад, коли Джордж говорить Ленні *Jesus Christ, you're a crazy bastard* [7, с. 4]. Через цей контраст, Стейнбек подає різкий фон грубої мови і відношення до жінок, які притаманні таким персонажам як Джордж.

Перед тим як перейти до характеристики психологічних портретів персонажів, хотілося б зазначити про символічність імен головних героїв.

Прізвище Джорджа, ймовірно, відноситься до поеми Джона Мільтона «Втрачений рай», яка включає в себе біблійні історії Адама, Єви, Каїна та Авеля. Втрата Джорджем і Ленні їх міфічної омріяної ферми дуже нагадує нам вигнання Адама і Єви з Едемського саду, в той час як відносини Джорджа і Ленні є майже інверсією історії про Каїна та Авеля, де Каїн вбиває свого брата, але не з милосердя. Прізвище Ленні Смолл має ще більш прямолінійний та символічний характер. Ленні явно не «маленький» фізично, отже його ім'я звучить як жарт для людей, які зустрічають його вперше. Слово *small* вживається в іншому значенні – щоб підкреслити його нерозумність. Протиріччя між його ім'ям і його розміром схоже на протиріччя, яке ми бачимо в його поведінці: він хоче бути ніжним, але він тільки закінчує вбивством того що він любить.

У традиціях натуралізму, Стейнбек зображує своїх героїв ретельно, щоб ми зрозуміли їх психологічний портрет, а не лише опис зовнішності, напр., *Both were dressed in denim trousers and in denim coats with brass buttons. Both wore black, shapeless hats and both carried tight blanket rolls slung over their shoulders. The first man was small and quick, dark of face, with restless eyes and sharp, strong features. Every part of him was defined: small, strong hands, slender arms, a thin and bony nose. Behind him walked his opposite, a huge man, shapeless of face, with large, pale eyes, and wide, sloping shoulders; and he walked heavily, dragging his feet a little, the way a bear drags his paws. His arms did not swing at his sides, but hung loosely* [7, с. 2].

Спочатку поданий опис групового портрету головних героїв, що вказує на їх спільне походження й товариські стосунки. Зображення Джорджа ніби показує нам ідеальну людину. Використання епітету *restless eyes* звертає нашу увагу на те, що незважаючи на зовнішній спокій, Джордж хвилюється про майбутнє та їх долю. Зображення Ленні з цього уривку дає нам змогу побачити його характер. Стейнбек використовує порівняння з ведмедем: *he walked heavily, dragging his feet a little, the way a bear drags his paws* [7, с. 2].

Також протягом твору автор зауважує схожість Ленні з іншими тваринами. Наприклад: *strong as a bull* [7, с. 22], *it jus' seems kinda funny a cuckoo like him and a smart little guy like you travelin' together* [7, с. 39], *covered his face with his huge paws and bleated with terror* [7, с. 63] (порівняння з вівцею), *I can go right off there an' find a cave* [7, с. 100], *suddenly Lennie appeared out of the brush, and he came as silently as a creeping bear moves* [7, с. 100], *drank with long gulps, snorting into the water like a horse* [7, с. 3], *dabbled his big paw in the water* [7, с. 3], *slowly, like a terrier who doesn't want to bring a ball to its master, Lennie approached, drew back, approached again* [7, с. 9], *Good boy! That's fine, Lennie! Maybe you're gettin' better* [7, с. 6], *they'll tie ya up with a collar, like a dog* [7, с. 72] (схожість з собакою).

Ці стилістичні прийоми використовується для зображення Ленні як дуже слухняного і використовуються, щоб відобразити його дитячу безпосередність. Таким чином, порівняння Ленні з тваринами поєднує його з природою навколо нього та ніби відокремлює його від інших працівників (самотність героя). Ленні психічно неповноцінний, що очевидно впливає на його дії. І хоча Ленні робить страшний злочин, Стейнбек зображує його таким чином, щоб ми замислились приймаючи рішення. Він використовує символи тварин, щоб змусити нас співчувати їм як нашим побратимам, які потрапили в неминучі страждання. Також, у тексті присутнє зооморфічне порівняння *Lennie fairly scuttled out of the room* [7, с. 43], яке розуміє під собою спробу Ленні здаватись ще менше, ніж він є насправді. Це характеризує його як нерішучу людину.

Якщо ж розглянути психологічний портрет Джорджа, то у нього ніби є різне ставлення до Ленні у різних ситуаціях, наприклад: *George's voice became deeper. He repeated his words rhythmically as though he had said them many times before* [7, с. 13], *Well, we ain't got any,' George exploded. 'Whatever we ain't got, that's what you want. God a'mighty, if I was alone I could live so easy. I could go get a job an' work, an' no trouble....An' whatta I got,' George went on furiously. 'I got you! You can't keep a job and you lose me ever' job I get. Jus' keep me shovin' all over the country all the time. An' that ain't the worst. You get in trouble. You do bad*

things and I got to get you out [7, с. 11]. З цього можемо зробити висновок, що Ленні для Джорджа був певною мірою тягарем. що підкреслює його стурбованість про їх спільне з товаришем майбутнє. Але в іншій ситуації він підкреслює важливість для нього стосунків з Ленні: *Guys like us, that work on ranches, are the loneliest guys in the world. They got no family. They don't belong no place....With us it ain't like that. We got a future.... An' why? Because...because I got you to look after me, and you got me to look after you, and that's why* [7, с. 13]. Отже, ми бачимо, що Джордж також інколи відчуває себе розгубленим та самотнім. Стейнбек змальовує його психологічний портрет таким чином, що читач спочатку звертає увагу на його дії, а лише потім на його мотиви.

Ще одним прикладом відданості Джорджа можна назвати його почуття провини після вбивства дружини Кудряша: *George moved slowly after them, and his feet dragged heavily* [7, с. 98]. Він зрозумів, що не зміг вберегти Ленні від її впливу. Ця провина давить на нього, тому він абсолютно не розуміє, що робити в такій ситуації.

Під час опису сцени вбивства, психологічний портрет Джорджа є проявом невіри у скоєне, розгубленості та нерозуміння вірності рішення, напр., *The hand shook violently, but his face set and his hand steadied. He pulled the trigger. The crash of the shot rolled up the hills and rolled down again. ...George shivered and looked at the gun, and then he threw it from him, back up on the bank, near the pile of old ashes* [7 с. 106], *But George sat stiffly on the bank and looked at his right hand that had thrown the gun away* [7, с.107]. Більш того, щоб підкреслити напруженість моменту та почуття Джорджа, автор використав персоніфікацію опису пострілу *The crash of the shot rolled up the hills and rolled down again* [7, с. 106].

Вбивство Ленні Джорджем є його відмовою від власної мрії, тому що Ленні був єдиною людиною, з якою він хотів досягти цієї мрії разом. Втративши Ленні він також втратив свою єдину надію. Вбивство було доволі складним рішенням, але він був змушений це зробити, тому що не хотів, щоб Ленні постраждав від руки Кудряша. Крім того, він також не хотів, щоб Ленні

заподіяв комусь шкоду, тому вважав, що вбивство є найкращим виходом для Ленні та безпеки будь-якої людини. Він убив Ленні з любові. Загалом, Джордж Мілтон є звичайною людиною, яка сповнена мрій. Його вірна дружба та відповідальність за Ленні допомагає йому підтримувати свою мрію про краще майбутнє. Але, на жаль, все це закінчується смертю Ленні.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що у повісті Джона Стейнбека «Про мишей і людей» присутній глибокий психологізм, що й допомогло автору майстерно прописати психологічні портрети головних героїв. Мотив дружби, на якому базується опис персонажів, є ключовим у творі. При вивченні психологічних характеристик, автор використав засіб ототожнення опису навколишнього середовища та емоцій героїв. Психологічний портрет героїв розкривається не лише через характеристику зовнішності, а й за допомогою виокремлення рис та якостей, що допомагає відтворити повну картину внутрішнього світу. У проведеному описі психологічних портретів головних героїв – Ленні та Джорджа, автор вдався до художніх та лінгвостилістичних засобів створення психологічних портретів своїх персонажів. Виявлено, що найбільш вживаними лінгвостилістичними засобами є порівняння, епітети, зооморфічне порівняння та персоніфікація. Крім того, автор вдавався до описів пейзажів, щоб якомога детально передати психологічний портрет героїв.

Використана література:

1. Бохун Н. В. Мовно-стилістичні особливості створення портрета персонажа в іспанській художній літературі XIX-XX століть : автореф. дис ... канд. філол. наук: 10.02.05 / Наталія Віталіївна Бохун . – Київ, 2007. – 20 с.
2. Дудар О. Лінгвостилістичні особливості портретизації персонажа (на матеріалі роману Теодора Драйзера «Оплот») / О. Дудар // Мандрівець. – 2013. – № 2. – С. 67-69.

3. Бохун Н. В. Методика лінгвістичного аналізу портретних описів // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: зб. наук. праць / Київськ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. К. 2015. Вип. 27. – С. 21-30.

4. Леськів А.З. Лінгвостилістичні особливості комічного відображення дійсності (на матеріалі американських романів «чорного гумору»): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Леськів Аліна Зеновіївна. – Львів, 2005. – 19 с.

5. Портрет персонажа як об'єкт лінгвістичного дослідження / Система і структура східнослов'янських мов: [зб. наук. праць / наук. ред. Каліущенко В. та ін.]. – К.: Знання України, 2006. – 281 с.

6. Словарь лингвистических терминов: Изд. 5-е, испр-е и дополн. – Назрань: Пилигрим, 2010. – 486 с.

7. Steinbeck J. Of Mice and Men / J. Steinbeck. – New York: Penguin Books, 1993. – 108 p.